

ISSUES WITHIN THE OPENING AND CLOSING OF ישתבח

All ancient סידורים provide that on non-holiday weekdays the prayer of ישתבח begins with the word ישתבח. However, in some ancient סידורים such as the סדר רב עמרם גאון and the ימים טובים ושבתות, the opening words for the prayer of ישתבח are: נוסח ספרד and מנהג ספרד. This practice is currently maintained in נוסח ספרד. The סידור של רב שבתי סופר, compiled in the 1600's, which generally follows נוסח אשכנז, crosses the נוסח line on this issue and endorses the practice to add the word: ובכן to the opening of ישתבח on שבת and יום טוב. יום טוב רב שבתי סופר justifies his departure from נוסח אשכנז as follows:

ובכן ישתבח שמך—כן הוא הנוסח בסדורי ספרד ובאבודרהם גם בספר כלבו סימן ל"ז. בכולם כתובה מלת "ובכן" ונכון הוא כדי להחביר ולהדביק שיר של ישתבח אל האמור למעלה, כלומר מאחר שכן חובת כל היצורים וכו' ובכן ישתבח שמך וכו' אבל בלי מלת ובכן הוא כאילו אינו דבוק, רק ישתבח ענין בפני עצמו הוא וזה איננו נכון.

The ספר סדר היום (16th Century—רבי משה בן יהודה מכיר) presents an additional explanation for beginning ישתבח with ובכן on שבת and יום טוב:

סדר תפלת שחרית בשבת—וגומר השבח הזה (נשמת) בברכת "ישתבח". ונהגו בשבת לומר "ובכן ישתבח". ונראה לי טעם למה הוסיפו בשבת מלה "ובכן" יותר בימי החול, כי זה השבח נתקן על שירת הים, ובשירת הים יש בה רמז לשם בן ע"ב, ועליו אנו אומרים "ישתבח שמך", שהוא בכוחו רגע הים, והוא רמוז בפסוק (שמות יד' יט') "ויסע, ויבא, ויט". ובשבת, שסמכנו לזה לשירה שבה אחר והוא "נשמת כל חי תברך את שמך" עד "בפי ישרים תתרום וכו'", הוסיפו מלת "ובכן"²⁸. והוא רמוז לשם בן ע"ב של "ישתבח שמך".

There is an issue in the conclusion of ישתבח as well. It appears that a custom existed for one to answer אמן to one's own ברכה of ישתבח:

ספר כלבו סימן ה' ד"ה ועומד החזן—וכתב ה"ר שמעיה ז"ל שצריך לענות אמן אחר ישתבח קודם שיתחיל יוצר אור; ברכת פסוקי דזמרה דרבנן וברכות קריאת שמע דאורייתא. וכן כתב ה"ר יוסף אבן פלט, ועוד כתבו שצריך גם כן לענות אמן בין גאל ישראל לתפלת י"ח כי פסוקי קריאת שמע דאורייתא ותפלת י"ח דרבנן. וכן בין בונה ירושלים לברכת הטוב והמטיב. והרמב"ם ז"ל כתב שאין לענות אמן בין גאולה לתפלה.

This practice was based on a גמרא:

28. The word ובכן in גמטריא equals 72, ע"ב.

ברכות דף מה' עמוד ב' – תני חדא: העונה אמן אחר ברכותיו הרי זה משובח, ותניא אידך: הרי זה מגונה – לא קשיא: הא – בבונה ירושלים, הא – בשאר ברכות.

The **גמרא** explains the **רא"ש** as follows:

מסכת ברכות פרק ז סימן י – תני חדא: העונה אמן אחד ברכותיו הרי זה משובח; ותני אידך: הרי זה מגונה. לא קשיא, הא בשאר ברכות והא בבונה ירושלים. פירש רבי חננאל והכי גרסינן דלאו דוקא נקט בונה ירושלים אלא כל סיום ברכה כעין בונה ירושלים. דליכא למימר דוקא בונה ירושלים משום היכרא דפועלים, דהא לרב אשי דעני ליה בלחישא, מאי איכא למימר? אלא ודאי כל סיום ברכות כעין ישתבח דהוי סיום ברכה לסוף פסוקי דזמרה, וכן יהללך דהלל, וסוף ברכות דשמונה עשרה, וכן אמן אחר גאל ישראל. ואין בזה הפסק כיון דצריך הוא לאומרו. וכן פירש"י.

was aware of that custom but noted that it was not practiced in his location:

תוספות מסכת ברכות דף מה עמוד ב – הא בבונה ירושלים הא בשאר ברכות – פר"ח וה"ג דיש מפרשים בכל ברכה וברכה כגון אחר ישתבח וכיוצא בו. ומיהו פוק חזי מאי עמא דבר שלא נהגו לענות אמן אלא אחר בונה ירושלים דבהמ"ז.

The practice was still extant at the time of the **שולחן ערוך** (1488-1575):

שו"ע או"ח סימן רטו סעיף א – אין עונה אמן אחר ברכותיו אלא אחר שתי ברכות או יותר שהם סוף ברכות. ונהגו לענות אמן אחר יהללך ואחר ישתבח. דנהגו וי"א שאין עונין אמן רק אחר ברכת בונה ירושלים בברכת המזון. וכן המנהג פשוט במדינות אלו ואין לשנות (תוס' ומרדכי ריש פ' שלשה שאכלו ומהרי"ק שורש ע"ב) ובמקומות שנהגו לענות אמן אחר יהללך וישתבח יענה ג"כ אחר ברכת שומר עמו ישראל לעד (ב"י סי' נ"א):

The **משנה ברורה** explains what the **שולחן ערוך** meant by **אחר שתי ברכות**:

סימן רטו ס"ק ג – אחר יהללך וכו' – ואע"ג דאין עונין אמן אחר עצמו אלא דוקא אחר שתי ברכות סמוכות, מכל מקום הני מקרי סמוכות: דיהללך סמוכה להברכה שלפני הלל, וישתבח סמוכה לברוך שאמר, דהא אסור להפסיק ולהשיח בין ברוך שאמר לישתבח ובין ברכה שלפני הלל ליהללך. ופסוקי דזמרה שאומרים ביניהם לא מקרי הפסק. מה שאין כן בברכה אחרונה. שאחר ברכת הנהנין אע"ג דאיכא גם כן שתי ברכות אחת לפניה ואחת לאחריה, כיון שאין לה אחיזה עם ברכה ראשונה שהרי רשאי להפסיק ולדבר בין הטעימה שאחר ברכה ראשונה לבין ברכה אחרונה הויא ברכה אחרונה כברכה מיוחדת.

It is difficult to find a contemporary **סידור** which provides that an individual should answer **אמן** after reciting the **ברכה** in **ישתבח**. The remnants of this concept appear in our practice of reciting **אמן** after the **ברכה** of **בונה ירושלים** in **ברכת המזון**.

TRANSLATION OF SOURCES

סידור של רב שנתני סופר-That is the nusach in the Siddurim of the Sephardim and in the Avudraham; also in the KolBo Section 37. In each text the word “Oo’Vichain” (now therefore) appears before the word Yishtabach. That is the correct way to recite the text in order to join and connect the song Yishtabach with that which precedes it. In other words, since it is the duty of all creatures, etc. therefore praised may Your name be forever. Without the word “Oo’Vichain” it appears that Yishtabach is a prayer that does continue what was recited previously but is an independent prayer. That is not correct.

ספר סדר היום-We complete the prayer Nishmat with the Bracha of Yishtabach. It was the custom to begin the prayer Yishtabach by preceding the word Yishtabach with the word “Oo’Vichain”. It appears to me that the reason that Chazal added the word “Oo’Vichain” while not doing so for weekdays was that the prayer Yishtabach was authored to correspond with Shirat Hayam (editor’s note: not all places recited Shirat Hayam on weekdays). In Shirat Hayam, there is a hint to G-d’s name which contains 72 letters. It is based on this name that we recite Yishtabach. Because Moshe Rabbeinu uttered G-d’s name of 72 letters, the Sea split. That name is hinted to in the words: VaYasah, VaYavoh and Va’Yait found in Exodus 14:19. Since on Shabbat, we connect another song to Shirat Hayam, i.e. Nishmat, Chazal added the word “Oo’Vichain”. That word in gematria represents 72 which is the number of letters in the name of G-d that is represented by the prayer Yishtabach.

ספר כלבו סימן ה ד"ה ועומד החזן-Rav Shimaya wrote that one needs to answer Amen to one’s Bracha of Yishtabach before reciting the Bracha Yotzair Ohr. The Brachot in Pseukei D’Zimra are requirements of Rabbinical law while the Brachot of Kriyat Shma are requirements of Biblical law. So wrote Rabbi Joseph Even Pelet. Others wrote that one needs to answer Amen after one’s Bracha of Ga’al Yisroel before Shmona Esrei to differentiate between the Brachot of Kriyat Shma which are an obligation of Biblical law and Shmona Esrei which are an obligation of Rabbinical law. This same practice is required after reciting the blessing Boneh Yerushalayim in Birchat Hamazon before the Bracha of Hatov Vi’Hamaitiv. The Rambam wrote that one should not answer Amen to one’s bracha that is between Ga’Al Yisroel and Shmona Esrei.

ברכות דף מה' עמוד ב'-One source taught: One who answers Amen after his own Bracha is praiseworthy. Another source taught: One who answers Amen after his own Bracha is despicable. The two sources are not contradictory. The source that says that the person is despicable is speaking of most Brachot. The source that says that the person is praiseworthy is referring to the Bracha of Boneh Yerushalayim in Birchat Hamazon.

רא"ש מסכת ברכות פרק ז סימן י- One source taught: One who answers Amen after his own Bracha is praiseworthy. Another source taught: One who answers Amen after his own Bracha is despicable. The two sources are not contradictory. The source that says that the person is

despicable is speaking of most Brachot. The source that says that the person is praiseworthy is referring to the Bracha of Boneh Yerushalayim in Birchat Hamazon. Rabbi Chananel explained that the Gemara was not referring only to the Bracha of Boneh Yerushalayim but was also referring to any concluding Bracha that is similar to the Bracha of Boneh Yerushalayim. One should not argue that the Gemara meant only the Bracha of Boneh Yerushalayim because of the statement in the Gemara that Abaye recited the blessing Boneh Yerushalayim loudly so that the workers would hear it and then return to their work. His statement is not definitive because the Gemara also tells us of the practice of Rav Ashi which was to recite the Amen after Boneh Yerushalayim quietly so that people would not hear it and think that it was a sign that it was a good practice to skip the last Bracha of Hotav Vi'Hamaitiv. Rather we must understand the Gemara to mean that we must practice similarly after reciting any Bracha that shares similar traits to Boneh Yersuhalayim. Yishtabach which represents the conclusion of Pseukei D'Zimra and YiHallelucha which represents the end of Hallel and the end of Shmona Esrei and after Ga'Al Yisroel, we should recite Amen after reciting the Bracha. Reciting the word Amen is not considered an interruption because it is a requirement. Rashi explains the rule in a similar manner.

תוספות מסכת ברכות דף מה עמוד ב - Rabbi Chananel explained that one should answer Amen after Brachot that are similar such as Yishtabach. Yet, take a look at how people conduct themselves in our location and you see that they are accustomed to answer Amen only after reciting the Bracha of Boneh Yerushalayim in Birchat Hamazon.

שו"ע או"ח סימן רטו סעיף א - One should not recite Amen after reciting a Bracha except after reciting two Brachot or more that are concluding Brachot. It is the custom to recite Amen after one recites the Bracha of YiHallelucha and after Yishtabach. The Ramah: There are those who hold that one should not recite Amen after one's own Bracha except after the Bracha Boneh Yerushalayim in Birchat Hamazon. That is the custom in our homeland and it should not be changed. In places where they are accustomed to answer Amen after reciting the Bracha of YiHallelucha and Yishtabach, they should also answer Amen after reciting the Bracha: Hashomair Amo Yisroel La'Ad.

משנה ברורה סימן רטו ס"ק ג - One generally does not answer Amen after reciting a Bracha except if one recites two Brachot that are connected. These are known as connected Brachot; the Bracha YiHallelucha is connected to the Bracha that opens Hallel and Yishtabach is connected to the Bracha Baruch Sh'Amar. Yishtabach and YiHallelucha are considered connected Brachot because of the rule that one is not permitted to speak between Baruch Sh'Amar and Yishtabach and between the Bracha that opens Hallel and the Bracha of YiHallelucha. Pseukei D'Zimra that we recite between the Bracha of Baruch Sh'Amar and Yishtabach is not considered an inappropriate interruption. That is not the case with the the Bracha Acharona that we recite after making a Bracha before eating. Even though there is a Bracha that we recite before we eat and a Bracha that we recite after eating, there is no connection between the Brachot. The connection is broken because we are permitted to have interruptions between the Brachot and to speak while eating after reciting the Bracha before eating and then speaking before reciting the Bracha that comes after eating. This demonstrates that Bracha that follows eating is an independent Bracha.

SUPPLEMENT

תפלה AS A SOURCE FOR זוהר

The **זוהר** is a source for the origin of **תפילות** that we have not regularly examined in our study of the **סידור**. The reason that your publisher does not regularly turn to the **זוהר** as a source is that it is not a reliable source because it is difficult to date the authorship of the **זוהר**. The author of the **זוהר** often quotes **רבי שמעון בר יוחאי** which has led many to conclude that the **זוהר** was written during the lifetime of **רבי שמעון בר יוחאי**. That would place the authorship of the **זוהר** just after the destruction of the Second **בית המקדש**. However, secular scholars and in particular Gershom Scholem have concluded from their study of the text of the **זוהר** that the **זוהר** was not authored until the 1200's. Without meaning to take sides on the issue, it should be pointed out that a CD-ROM search of Rashi's commentaries and who lived between 1040-1105 reveals that Rashi never makes reference to the **זוהר**.

Since there are commentators who point to the **זוהר** as a source for the origin of **ישתבח**, it is worth our time to review one section of the **זוהר** in which the word **ישתבח** appears.

הזהר לספר שמות (ח"ב דף רב ע"ב-רג ע"א)

עד הכא מלין בצלותא למנדע רזין עלאין מכאן ולהלאה אית פקודי אורייתא דאינון קיימין

'So far we have spoken of prayer. But there are in addition certain precepts that are bound up, not with action, but with

במלה כמה דקיימין בעובדא. ואינון שית פקודין וקיימין אופ הכא בצלותא. חד (דברים כח)

the words of prayer. These are in number six. The first is "to fear the glorious and awful Name" (Deut. XXVIII, 58); the

ליראה את השם הנכבד והנורא. תניינא לאהבה אותו. תליתאה לברכו. רביעה ליחדו.

second is "to love Him" (*Ibid.* x, 12); the third is to bless Him; the fourth is to proclaim His unity; the fifth enjoins the

חמישאה לברך כהנא ית עמא. שתיתאה למסור נשמתיה ליה. ואלין שית פקודין דקיימין

priests to bless the people; the sixth bids man to surrender his soul to Him. These six precepts are bound up with the

בצלותא דמלה בר אינון פקודין (ריו א) דקיימין בעובדא כנוונא דציצית ותפלין. ליראה את

words of prayer, just as there are other precepts that are connected with the action of prayer, such as those of the fringes

השם פקודא דא קיימא באלין תושבחן דקאמר דוד מלכא ובאינון קרבנין דאורייתא דתמן

and phylacteries. Now the injunction "to fear the Name" is accomplished by means of the hymns and songs that King David chanted, and of the sacrifices ordained by the Torah.

בעי בר נש לדחלא מקמי מאריה בגין דאינון שירין קיימין בההוא אתר דאקרי יראה. וכל

For it behoves man to be filled thereby with fear of his Master, for those hymns belong to a region called "Fear" (*yir'ab*), [Tr. note: *Malkuth*.]

אינון הללויה דאינון רזא דיראה דקב"ה. ובעי בר נש לשואה רעותיה באינון שירין ביראה

and all the *Hallelukahs* are emblematic of the fear of the Holy One, [Tr. note: Because the word *Hallelukah* has the same

numerical value as *Elohim*, signifying the attribute of Justice.] blessed be He;

ואוקמוה חברייא כל אינון רוזין דשירין ותושבחן וכל אינון רוזין דהללויה. כיון דמטי בר נש
it thus behoves man to attune his mind to a spirit of awe in the recital of those hymns.

לישתבח ישוי רעותיה לברכא ליה לקב"ה כגון יוצר אור יוצר המאורות. לאהבה אותו כד

In arriving at "Praised be (Yishtabach)" it behoves a man to concentrate his thoughts on the Holy One, blessed be He, in that benediction which reads: "Blessed art Thou... who formest light... Blessed art Thou, O Lord creator of the universe." The precept, "to love Him",

מטי לאהבת עולם. (שם ו) ואהבת את יי' אלהיך דדא איהו רזא דרחימו דקב"ה והא אוקמוה.
is realized in the benediction commencing with "With abundant love", which is followed by the reading of "And thou shalt love the Lord thy God...", containing the mystery of the love of the Holy

ליחדא ליה שמע ישראל יי' אלהינו יי' אחד דהכא קיימא רזא דיחודא דקב"ה ליחדא שמיא
One, blessed be He. And we proclaim His unity when we recite "Hear, O Israel: the Lord our God, the Lord is One", as that declaration contains the secret of God's oneness.

ברעותא דלבא כדקא חזי ומתמן ולהלאה אדכרותא דיציאת מצרים דאיהו פקודא לאדכרא
After the reading of these sections comes the passage wherein we mention our exodus from Egypt, in fulfilment of the injunction,

יציאת מצרים דכתיב (שם ה) וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים. לברכא כהנא ית עמא בגין
"But thou shalt remember that thou wast a bondman in Egypt" (Deut. XXIV, 18). There follows the pronouncement of the blessing of the people by the priests in order to

לאכללא ישראל כחדא בשעתא דנטלין ברכאן לעילא דהא בההיא שעתא נטלא כנסת
embrace all Israel at the moment when they receive blessings. For at that moment the Community of Israel receives

ישראל ברכאן ושעתא דרעותא הוא למסור נפשיה לגביה ולמיהב ליה נשמתא ברעותא
blessings, and it is a propitious moment to surrender our souls to Him in the full willingness of our heart when we fall

דלבא כד נפלין על אנפין ואמרין (תהלים כה) אליך יי' נפשי אשא דיכוין לביה ורעותיה
on our faces and recite the Psalm: "Unto Thee, O Lord, do I lift up my soul..." (Ps. xxv, 1), which should be the

לגביה לממסר ליה נפשא ברעותא שלים. ואלין אינון שית פקודין דקיימין בצלותא דסלקין
expression of our full and complete self-surrender to Him. These are the six precepts that are bound up with our daily

לגבי שית מאה פקודין דאורייתא. ואי תימא תליסר אחרנין יתיר. אינון קיימין לאמשכא
prayer, and that comprise in a way the six hundred precepts of the Torah. If you ask, What of the thirteen left over, [Tr. note: There being, according to the Rabbinic reckoning, six hundred and thirteen precepts.]

תליסר מכילן דרחמי דכלא כלילן בהו (ס"א בהני). שית פקודין אלין דצלותא מתעטרא בהו.
these are a category apart designed to draw upon us the thirteen attributes of mercy that comprise all the precepts. These are the six precepts by which prayer is embroidered.

זכאה חולקיה מאן דישווי לביה ורעותיה לדא ולאשלמא

Happy is the portion of whoever concentrates his heart and will on them and realizes

לון בכל יומא. ובאלין תליין אחרנין סגיאין. אבל כד מטי בר נש לאתרין אלין אצטריך ליה
them every day. With these precepts many others are interwoven, but at each particular passage it behoves man to

לכוונא לביה ורעותיה לאשלמא ההוא פקודא דקיימא בההוא מלה. וכדין אכריוזו עליה
concentrate his heart and will on the particular precept contained in that passage. Such a man is praised aloud in the

ואמרי (ישעיה מט) ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר.

words contained in the passage: "And He said unto me: Thou art My servant, Israel, in whom I will be glorified" (Isa. XLIX, 3).'

The English Translation was borrowed from the Davka CD-ROM version of the Soncino Classics.